

Maliye Çalışmaları Dergisi

Journal of Public Finance Studies

DOI: 10.26650/mcd2023-1268121

Araştırma Makalesi / Research Article

Türkiye’de Tarım Sektörüne Yönelik Vergisel Kolaylıkların Sosyo-Ekonomik Açından İncelenmesi ve Gıda Güvenesi Bağlamında Değerlendirilmesi*

A Socioeconomic Investigation and Evaluation of Tax Facilities for the Agricultural Sector in Türkiye in the Context of Food Security

Murat ÇAK¹ , Erdem YAVUZ²

* Bu çalışma İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü’nde tamamlanan “Türkiye’de Vergi Harcamalarının Sosyo-Ekonomik Açından İncelenmesi ve Seçilmiş OECD Ülkeleri ile Karşılaştırılması” başlıklı doktora tezinden türetilmiştir.

¹Prof. Dr., İstanbul Üniversitesi, Maliye Bölümü, İstanbul, Türkiye

²Dr., Vergi Müfettiş Yardımcısı, Vergi Denetim Kurulu Başkanlığı, İstanbul, Türkiye

ORCID: M.Ç. 0000-0002-0429-0522;
E.Y. 0000-0002-4646-5538

Corresponding author:

Murat ÇAK,
İstanbul Üniversitesi, Maliye Bölümü, İstanbul,
Türkiye

E-mail: cak@istanbul.edu.tr

Submitted: 20.03.2023

Revision Requested: 11.04.2023

Last Revision Received: 17.05.2023

Accepted: 17.05.2023

Published Online: 22.05.2023

Citation: Çak, M., & Yavuz, E. (2023). Türkiye’de tarım sektörüne yönelik vergisel kolaylıkların sosyo-ekonomik açıdan incelenmesi ve gıda güvenesi bağlamında değerlendirilmesi. *Maliye Çalışmaları Dergisi-Journal of Public Finance Studies*, 2023; 69, 49-69.
<https://doi.org/10.26650/mcd2023-1268121>

Öz

Küresel ısınma, iklim değişikliği ve çevre kirliliği sebebiyle yeterli gıda arzının sağlanamadığı, ithalat yapabilme kapasitesinin düşük olduğu ülkelerde gıda güvenesi zarar görebilmektedir. İlaveten küresel gıda arzındaki riskli faktörler dikkate alındığında ithalatın kolay ve ucuz bir yöntem olmadığı ileri sürülebilmektedir. Kimi ülkeler yüksek sıcaklık ve kuraklık sorunlarıyla karşılaşabilirken kimi ülkelerde de düzensiz ve aşırı yağış rejimleri oluşabilmektedir. Ayrıca özellikle tarımsal üretime zarar verebilen çeşitli organizmaların kontrolsüz biçimde çoğaldığına şahit olunabilmektedir. Anılan sebeplerle gerek tarımda gerekse hayvancılıkta azalan verim kaybı ithalata dayalı önlemleri zorunlu kılabilmektedir. Bu kapsamda ulusal ölçekte, yeni iklim koşullarına uygun tarım ürünlerinin üretiminin yaygınlaştırılması ve hayvan ırklarının coğrafi bölgeye uyum sağlayabilecek biçimde ıslahı tartışılabilir. Tüm bunların gerçekleştirilebilmesi amacıyla hükümetlerin, uluslararası iş birliği çerçevesinde, ulusal kapsamda etkin tarım politikalarına yönelimi önerilebilmektedir. Bu açıdan değerlendirildiğinde maliye politikası araçları arasında yer alan vergi harcaması niteliğindeki düzenlemelerden yararlanmak olasıdır. Bu çalışmada, Türkiye’de tarım sektörüne yönelik vergisel kolaylıklar sosyo-ekonomik açıdan incelenmiş olup gıda güvenesi bağlamında araştırılmıştır. Bu kapsamda fonksiyonel açıdan vergi harcamaları ile GSYH arasındaki ilişki incelendikten sonra Türk Vergi Sisteminde; 193 sayılı Gelir Vergisi Kanunu (GVK) ile 3065 sayılı Katma Değer Vergisi Kanunu (KDVK) özelinde ele alınan tarım sektörüne yönelik vergisel kolaylıklar, hayvan üretim istatistikleri ve bitkisel üretim istatistikleri göz önüne alınarak değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Vergi harcamaları, vergi muafiyeti, vergi istisnası, gıda güvenesi, gıda politikası

ABSTRACT

Countries that cannot provide an adequate food supply due to global warming, climate change, and/or environmental pollution and that have a low import capacity may see their food security suffer. When considering the risk factors regarding the global food supply, one can argue importing to not be an easy or cheap method. Therefore, expanding agriculturally produced products suitable for the new climatic conditions and improving animal breeds so they can adapt to the geographical region can be discussed on a national scale. In order to achieve all of these, governments are recommended to turn to effective agricultural policies in the national context and within the framework of international cooperation. From this point of view, agriculture will be able to benefit from tax expenditure regulations as a fiscal policy instrument. This study analyzes tax facilities for the agricultural sector in Türkiye from a socioeconomic perspective in the context of food security. After examining the relationship between tax expenditures and the GDP from a functional point of view in this context, the study will evaluate tax facilities for the agricultural sector that are handled in the Turkish Tax System in line with Income Tax Law No. 193 and Value Added Tax Law No. 3065 by taking into account animal production statistics and plant production statistics. The study will then discuss possible solutions for the development of agriculture and animal husbandry in Türkiye in the line with the findings.

Keywords: Tax expenditures, tax exemption, tax exclusion, food security, food policy

EXTENDED ABSTRACT

A society’s food security refers to its capacity to provide all its citizens with sufficient food to function efficiently and carry out other normal daily activities. Countries that cannot provide a sufficient food supply due to global warming, climate change, and environmental pollution and that has a low import capacity may see their food security suffer. When considering the risk factors in the global food supply, one can also argued importing as a method to be neither easy nor cheap. Moreover, when evaluating food security holistically, global warming, climate change, and environmental pollution problems are seen to be able to negatively affect the entire planet, from the polar circles to the Himalayas and countries in the temperate and equatorial zones. While some countries may encounter problems such as high temperatures and drought, other countries may experience irregular and excessive precipitation regimes. Various organisms that are able to harm agricultural production can also be seen to be able to multiply uncontrollably. For these reasons, the decreasing yield loss in both agriculture and animal husbandry requires policies be prioritized based on imports. However, one can also argue these policies to already be unsustainable. Even though international tax proposals for combatting global environmental problems such as global warming and climate change have been mentioned, no example of an international environmental tax can be found today, the most important reason for this being the difficulty assumed in transferring a taxation authority that is to be accepted as part of the sovereignty of world states to a higher organization. Therefore, the suggestions international organizations, especially the United Nations, have offered in the fields of global warming and climate change can gain weight. Disseminating agriculturally produced products suitable for new climatic conditions and breeding animal breeds so that they can adapt to the geographical region can be discussed at the national scale in this context. In order to realize all these, governments are recommended to turn to effective agricultural policies within the framework of international cooperation. However, the issue that needs to be carefully considered is the localization capability advisory policies have. This study socioeconomically examines and investigates tax facilities for the agricultural sector in Türkiye in the context of food security. After examining the relationship between tax expenditures and GDP in terms of functionality in the Turkish Tax System, the study

evaluates the tax benefits for the agricultural sector as specifically addressed in Income Tax Law No. 193 and Value Added Tax Law No. 3065 in this context by taking into account animal and plant production statistics. The study then discusses possible solutions for the development of agriculture and animal husbandry in Türkiye in line with the determinations that have been made. The limited contribution of subsidies and various monetary incentives to agricultural production, along with tax relief can be mentioned in this context for the agricultural sector in Türkiye. When considering the climate, pasture availability, and grass productivity in terms of the livestock sector, the study can also suggest focusing on policies for the development of small cattle breeding in Türkiye in order to reduce dependence on imported feed. The study is also able to discuss how to prioritize products suitable for regional climatic conditions and precipitation regimes with regard to agricultural production.

1. Giriş

Küresel ısınma ve iklim değişikliği olguları, sürdürülebilir tarım politikalarının uygulanmadığı ülkelerde gıda sistemleri üzerinde çoklu ve bileşik etkilere yol açabilmektedir. Bunların başında tarımsal verimliliğin azalması gelmektedir. Bu durumdaki ülkeler yerli üretim kayıplarını telafi etmek amacıyla gıda ithalatına ağırlık verebilmektedir. Dolayısıyla iklim değişikliği ile bağlantılı olarak meydana gelen doğal afetler tarımsal üretime zarar vermek suretiyle gerek gıda sektörünü gerekse gıda dışı endüstriyel faaliyetleri olumsuz yönde etkileyebilmektedir (FAO, IFAD, UNICEF, WFP ve WHO 2021, s. xviii). Söz konusu olumsuzlukların giderilebilmesi amacıyla hükümetlerin, uluslararası iş birliği çerçevesinde, ulusal kapsamda etkin tarım politikalarını uygulamaları önerilebilmektedir. Bu açıdan değerlendirildiğinde maliye politikası araçları arasında yer alan vergi harcaması niteliğindeki düzenlemeler ön plana çıkabilmektedir.

Vergi harcamalarının, ekonomik faaliyetlerin çoğaltılmasından, gelir dağılımında adaletin tesisine; eğitim, sağlık ve altyapı yatırımları gibi ekonomik kalkınmada kilit rolü olan sektörlerle yönelik teşvik politikalarından, sürdürülebilir tarım, kırsal kalkınma ve çevre koruma projelerinin desteklenmesine kadar çeşitlendirilebilen alanlarda kullanımı mümkündür (Yavuz, 2022, s. 68-69). Bu bağlamda vergi harcamaları; politik tercihler gözetilmek suretiyle hükümetin belirlediği ekonomik, sosyal veya çevresel amaçlara ulaşmak üzere normatif vergi yapısının dışında kalan, belirli konulara veya mükellef gruplarına yönelik, kamu harcamalarının alternatifi olarak değerlendirilen ve vergi sisteminin içerisine gizlenebilen ayrıcalıklı vergisel düzenlemeler şeklinde tanımlanabilmektedir (Yavuz, 2022, s. 18).

Vergi harcamaları; belirlenen hedefler, vergi tabanı ve vergilendirme yöntemleri açısından ülkeden ülkeye farklılık gösterebilmektedir. Vergi harcamalarının analiz edilme ve raporlanma amaçları göz önüne alındığında literatürde bunların farklı yöntemlerle sınıflandırıldığı anlaşılmaktadır. Bu kapsamda uygulamada yaygın olanlar; vergi matrahı, amaç odaklı sınıflandırma ve vergi harcamasının türüne göre sınıflandırma yöntemleridir (Jacobsen, Gebauer, Mellbye, Pukander, Kari, Olsen ve Lindvall 2009, s. 12). Diğer yandan vergi harcamaları bazı OECD ülkelerinde fonksiyonel ayrıma göre düzenlenebilmektedir (Daly, 1995, s. 103). Kimi ülkelerde ise sektörel sınıflandırma söz konusu olabilmektedir (Yavuz, 2022, s. 36). Çalışmada yer verilen tarım sektörüne yönelik vergisel kolaylıklar fonksiyonel sınıflandırma yöntemine tabidir. Bu bağlamda fonksiyonel sınıflandırma vergi harcamalarının hangi alanlara veya amaçlara yöneldiğini ifade eden bir yöntem olarak tanımlanabilmektedir (Eriçok, 2019, s. 345).

Günümüzde ülkelerin, etkileri küresel boyutlara varabilen bir iklim değişikliği sorunu ile karşı karşıya oldukları ifade edilebilmektedir. Birleşmiş Milletler tarafından küresel kamusal mal olarak tanımlanan çevresel sürdürülebilirlik, çeşitli teşvik programları aracılığıyla sübvansede edilmesi gereken ve birçok sektörü kapsayan bir alanı işaret etmektedir. Ayrıca ilerleyen yıllarda, iyi tarım uygulamaları çerçevesinde tarımsal üretime sağlanan destekler ile sağlık sektörü arasındaki bağı kuvvetlenmesi muhtemeldir (Yavuz, 2022, s. 367).

2. Küresel Isınma, İklim Değişikliği ve Diğer Faktörler Çerçevesinde Gıda Güvencesi Kavramı

Güvenlik kavramı genel itibarıyla ulusal düzeyde değerlendirilebilmektedir. Bununla beraber hane halkı düzeyinde ele alınma olasılığı daha yüksek olan gıda güvencesi, zorunlu olarak demografik yapı, arazi verimliliği, üretim, tüketim, nüfus yoğunluğu, mülkiyet hakları ve gelenekler gibi çeşitli faktörleri içerebilmektedir (Lee, 2007, s. 3). Beslenme açısından güvenli bir toplum, tüm vatandaşlarına çalışmayı ve diğer normal günlük aktivitelerini sürdürmek için yeterli

gıdayı sağlama yeteneğini ifade etmektedir (Ehrlich, Ehrlich ve Daily 1993, s. 2). Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü'nün yayınladığı son rapora göre 2021 yılında dünya genelinde yaklaşık 768 milyon insanın açlıktan etkilendiği ifade edilmektedir. Bu sayı toplam dünya nüfusunun yaklaşık %9,8'ini oluşturmaktadır. Açlıktan etkilenen insanların yaklaşık 425 milyonu Asya kıtasında yaşarken 278 milyonu da Afrika kıtasında ikamet etmektedir (FAO, IFAD, UNICEF, WFP ve WHO 2022, s. 16). 2030 yılında ise yaklaşık 670 milyon insanın yetersiz besleneceği ileri sürülmektedir (FAO ve diğ., 2022, s. xvii).

Yakın tarihte ilk olarak 20 Şubat 2014 yılında başlayan Rusya-Ukrayna Savaşı, 24 Şubat 2022'de Rusya'nın yüksek tarımsal verimliliğe sahip Ukrayna topraklarını işgal etmesi ile beraber çatışma ortamının geniş bir coğrafyaya yayılmasına sebep olmuştur. Bu durumun gıda krizi senaryolarının kuvvetlenmesine yol açtığını ileri sürmek mümkündür. Zira Rusya ve Ukrayna, dünyanın ilk yedi buğday, mısır, arpa, ayçiçeği tohumu ve ayçiçeği yağı üreticisi ve ihracatçısı arasında yer almaktadır. Bu bağlamda Ukrayna ve Rusya birlikte, küresel buğday ihracatının yaklaşık dörtte birini temsil etmektedir. Mısır ve gübre açısından söz konusu oran yaklaşık %15 dolaylarındadır. Bu kilit tarım ürünlerinin arzındaki kesintiler sonucunda buğday fiyatı 2022 yılının başından bugüne kadar %40'tan fazla artmış bulunmaktadır (World Bank, 2022). Savaşın ne kadar süreceği konusundaki belirsizlik küresel açıdan gıda güvencesini olumsuz yönde etkilemektedir. Ayrıca özellikle Sahra-Altı Afrika ile beraber düşük gelirli diğer ülkelerdeki yoksulluğun giderek derinleştiğini ifade etmek mümkündür.

Gıda güvencesi kavramı çevre kirliliğini önlemeye yönelik politikalar bağlamında da değerlendirilebilmektedir. Bu hususta sürdürülebilir çevre politikası açısından kirlilik konusuyla mücadelede yayılan atık miktarının önem kazandığı ifade edilebilmektedir. Genel olarak çevreye bırakılan atık miktarı ölçülü olarak yapıldığında, kirlilik uzun vadeli çevre sorunlarına yol açmayabilmektedir. Bunun nedeni doğal çevrenin, yeterli zaman verildiğinde atığı zararsız hâle dönüştürecek ve/veya bir besin olarak ekosisteme geri döndürecek bir ayrıştırıcı popülasyona sahip olmasıdır (Turan, 2021, s. 133). Atıkların doğal yollarla ayrıştırılmasına yönelik olarak doğaya yeterli süre tanınmadığında ve/veya kontrolsüz miktarda atık bırakıldığında ise atıkların ayrıştırılmasında yetersizlik yaşanabilmektedir. Dolayısıyla zaman içerisinde özellikle inorganik atıklar çevre sorununa dönüşebilmekte ve diğer faktörlerle birleştiğinde gıda güvencesini olumsuz yönde etkileyebilmektedir.

Gıda güvencesinin gıda hakkı kavramı ile ilişkili olduğunu ileri sürmek mümkündür. Bu bağlamda Birleşmiş Milletler tarafından küresel kalkınma ağı oluşturmak üzere kurulan Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı belirli aralıklarla küresel çapta kalkınma hedefleri yayınlamaktadır.¹ Bu hedeflerin birbirini tamamlama özelliği bulunabilmektedir. Ayrıca gerek söz konusu program aracılığıyla gerekse ülkelerin Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı'ndan bağımsız olarak uyguladıkları tarım politikalarının özünde gıda güvencesinin sağlanması bulunabilmektedir. Diğer yandan küresel ısınma ve iklim değişikliği gibi küresel çevre sorunlarıyla mücadelede yönelik uluslararası vergi önerileri (Petrol, doğalgaz vb. karbon içerikli yakıtlar üzerinden karbon vergisi alınması, uluslararası kirlilik vergisi, havacılık vergisi, pazarlanabilir kirlilik izinlerinin vergilendirilmesi vb. uygulamalar) anıldığı hâlde uluslararası bir çevre vergisi örneği-

1 Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) 2030 gündemiyle yayınlanan 2015 yılı ve sonrası sürdürülebilir kalkınma hedefleri arasında, gıda güvencesi kavramını ilgilendirenler; "Açlığa son", "Sağlık ve Kaliteli Yaşam", "Temiz Su ve Sanitasyon", "Sürdürülebilir Şehirler ve Topluluklar", "Sorumlu Üretim ve Tüketim", "İklim Eylemi", "Sudaki Yaşam", "Karasal Yaşam" ile "Amaçlar için Ortaklıklar" konu başlıkları sayılabilmektedir (UNDA).

ne rastlanamamaktadır. Bunun altında yatan en önemli sebebin devletlerin egemenliklerinin bir parçası olduğunu kabul ettikleri vergilendirme yetkisini bir başka kuruluşa devretmek istememeleri olduğu varsayılabilir (Turan, 2021, s. 140-141).

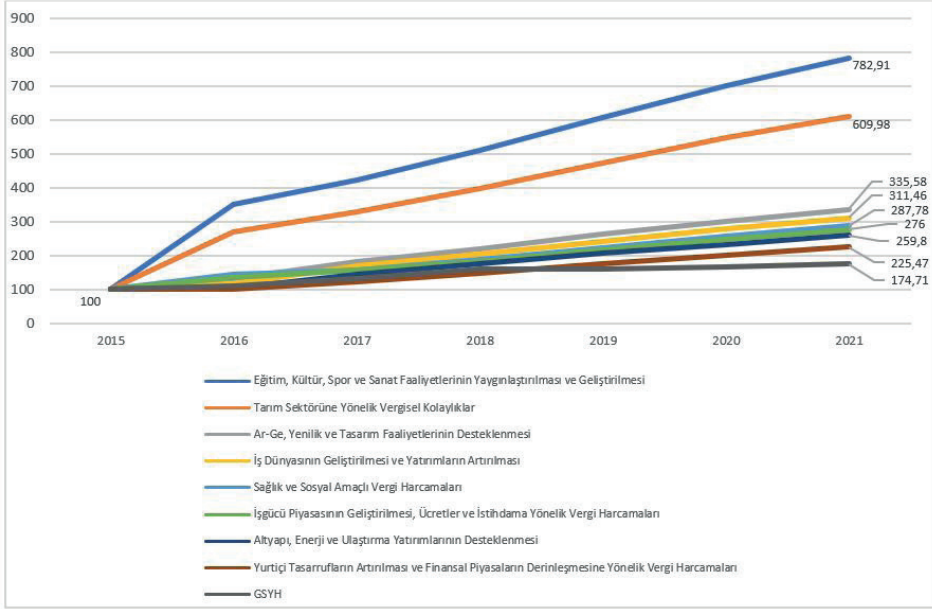
3. Türkiye’de Tarım Sektörüne Yönelik Vergisel Kolaylıkların Sosyo-Ekonomik Etkileri

Yirmi birinci yüzyıl; enerji, çevre, finans gibi krizlerin artış gösterdiği, kaynak kullanımının ön plana çıktığı, risk yönetim ve yönetişim kavram ve uygulamalarının önemsendiği bir dönemdir. Dünya genelinde kişi başına düşen tarımsal alan, su ve enerji gibi doğal kaynaklar giderek azalma eğilimindedir. Türkiye’de son yıllarda tarımın gerek GSYH gerekse istihdam içerisindeki payı gerilemektedir. Bununla beraber iyi tarım uygulamaları, organik tarım ve helal üretim, biyo-ekonomi, döngüsel ekonomi ve biyo-teknoloji, akıllı/hassas tarım vb. gelişmelerle beraber serbest ve bölgesel ticaret anlaşmalarının önemli etkilerinin olacağı planlanmaktadır (T.C. Kalkınma Bakanlığı, 2018, s. 305). Vergi politikası bağlamında Türk Vergi Sisteminde tarım sektörüne yönelik vergisel kolaylıklar; 193 sayılı Gelir Vergisi Kanunu (GVK), 3065 sayılı Katma Değer Vergisi Kanunu (KDVK) ile Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi (BSMV) özelinde 6802 sayılı Gider Vergileri Kanunu (Gid. VK) kapsamında incelenebilmektedir.

3.1. Türkiye’de Fonksiyonel Vergi Harcamaları ile GSYH Arasındaki İlişki

Türkiye’de vergi harcamaları kalemlerinin fonksiyonel dağılımına ilişkin tablolara ilk kez 2016 yılında yayınlanan vergi harcamaları raporunda yer verilmiştir. Buna göre Türk Vergi Sisteminde yer alan vergi harcamaları fonksiyonel olarak; iş dünyasının geliştirilmesi ve yatırımların artırılması, işgücü piyasasının geliştirilmesi, ücret geliri elde edenlerin desteklenmesi ve istihdam olanaklarının artırılması, eğitim, kültür, spor ve sanat faaliyetlerinin yaygınlaştırılması ve geliştirilmesi, sağlık sektörüne yönelik olan ve sosyal amaçlı desteklerin çoğaltılması, Ar-Ge, yenilik ve tasarım faaliyetlerinin teşvik edilmesi, yurtiçi tasarrufların artırılması ve finansal piyasaların derinleşmesi, altyapı, enerji ve ulaştırma yatırımlarının artırılması ve tarım sektörünün desteklenmesi kapsamında sıralanabilmektedir (Yavuz, 2022, s. 124). Bu bağlamda Türkiye’de 2015=100 olmak üzere 2015-2021 yılları arasında fonksiyonel vergi harcamaları ile GSYH’nin gelişimini Grafik 1’de incelemek mümkündür.

Grafik 1: Türkiye’de 2015-2021 Yılları Arasında Fonksiyonel Vergi Harcamaları ile GSYH Arasındaki İlişki (2015=100)

Kaynak: T.C. Maliye Bakanlığı, 2016, s. 339-345; 2017, s. 105-113; T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı, 2018, s. 293-344; TÜİK, Harcama Yöntemi ile GSYH (2009 Bazlı); T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı, Yeni Ekonomi Programı: Dengeleme-Disiplin-Değişim: 2019-2021, s. 16; Yavuz, 2022, s. 254'den yararlanılarak hazırlanmıştır.

Grafik 1’de yer verildiği üzere eğitim, kültür, spor ve sanat faaliyetlerinin yaygınlaştırılması ve geliştirilmesine yönelik vergi harcamaları 2015 yılında 100 endeks değerinde iken her yıl artış eğilimini sürdürerek 2021’de 782,91 endeks değerine ulaşmıştır. Söz konusu vergi harcaması tutarları içerisinde ağırlıklı payın eğitim sektörüne ait olduğunu ifade etmek mümkündür. 2015-2021 yılları arasındaki eğitim sektörüne yönelik vergi harcaması tutar artışlarının, özellikle üniversiteye giriş sınavına hazırlıkta rağbet gören özel dershanelerin ve öğrenci etüt merkezlerinin, 2018-2019 eğitim-öğretim döneminin sonuna kadar olan süreçte, özel okullara dönüştürülmesi amacıyla sağlanan vergisel teşviklerden kaynaklandığını ileri sürmek mümkündür (Yavuz, 2022, s. 245).

Tarım sektörüne yönelik vergisel kolaylıklar 2015 yılında 100 endeks değerinde iken her yıl artış eğilimini sürdürerek 2021’de 609,98 endeks değerine ulaşmıştır. Türkiye’de 2015-2021 yılları arasında toplam vergi harcamaları içerisinde fonksiyonel ayrıma göre en yüksek tutarlı ikinci vergi harcaması türü olan tarım sektörüne yönelik vergi harcaması niteliğindeki uygulamaların yanı sıra verilen diğer teşvikler de dikkate alındığında hedeflenen üretim seviyesine ulaşamadığını ifade etmek mümkündür (Yavuz, 2022, s. 238). Günümüzde etkilerini hissettiğimiz küresel iklim değişikliği sorunu ile beraber sağlıklı tarım ürünlerine ulaşmanın gelecekte daha da güçleşecek olması tarım sektörünün stratejik önemini çoğaltmaktadır (Yavuz, 2022, s. 363). Bu bağlamda tarım sektörüne yönelik vergisel kolaylıklara önem verilmesine rağmen tarımsal üretimde gözle görülür bir artışın gerçekleşmemesinin nedenleri çalışmanın ilerleyen bölümlerinde tartışılacaktır.

Ar-Ge, yenilik ve tasarım faaliyetlerinin desteklenmesine yönelik vergi harcamaları 2015 yılında 100 endeks değerinde iken her yıl artış eğilimini sürdürerek 2021’de 335,58 endeks değerine ulaşmıştır. Diğer yandan Türkiye’de başvuru toplam patent sayısı 2015 yılında 13.958 adet iken 2019’da 19.916 adede yükselmiştir. 2021 yılında ise başvuru sayısı 17.566 adede gerilemiştir (Türk Patent ve Marka Kurumu). Ar-Ge, yenilik ve tasarım faaliyetlerinin desteklenmesinde katma değeri yüksek olan sektörlerle öncelik tanınması olağan sayılabilmektedir. Bununla beraber hammaddesi Türkiye’de bulunmakla beraber özellikle net mamul ithalatının yüksek olduğu stratejik sektörlerle sağlanacak teşvikler yararlı olabilmektedir.

İş dünyasının geliştirilmesi ve yatırımların artırılmasına yönelik vergi harcamaları 2015 yılında 100 endeks değerinde iken her yıl artış eğilimini sürdürerek 2021’de 311,46 endeks değerine ulaşmıştır. Yüzdesel bazda değerlendirildiğinde Türkiye’de 2015-2021 yılları arasında ekonomik güven endeksinin olumlu bölgede yer aldığı dönemler 2015/Aralık ve 2018/Ocak aylarıdır. Reel kesim güven endeksi incelendiğinde ise beklentilerin olumlu olduğu dönemler 2015 yılının ocak ayından itibaren 2018 yılının sonlarına kadar olan dönemdir. Beklentilerin tekrar olumlu bölgeye ulaşabilmesi ise 2021 yılının ocak ayında mümkün hâle gelmiştir (Yavuz, 2022, s. 234). Diğer yandan ekonomik güven endeksinin 2015-2021 yılları arasında ekonomik güven endeksinden farklı olarak beklentilerin olumlu olduğu 100 endeks değerinin üzerine çıkmadığını ifade etmek mümkündür (Yavuz, 2022, s. 236).

Sağlık ve sosyal amaçlı vergi harcamaları 2015 yılında 100 endeks değerinde iken her yıl artış eğilimini sürdürerek 2021’de 287,78 endeks değerine ulaşmıştır. Türk Vergi Sisteminde sağlık sektörüne yönelik düzenlenen vergi harcaması niteliğindeki uygulamaları içeren kanun maddeleri aynı zamanda sosyal amaçlar da içerdiğinden dolayı bunların ayrıştırılması gerekmektedir (Yavuz, 2022, s. 367). Buna göre Türkiye’de sağlık sektörüne yönelik vergi harcamalarının GSYH içerisindeki payı 2015 yılında (Binde) %0,65 iken 2020’de %1,29 oranındadır. Sosyal amaçlı vergi harcamaları ise 2015 ve 2020 yılları için sırasıyla %0,31 ve %0,36 oranlarında hesaplanmaktadır (Yavuz, 2022 s. 344-345).

İşgücü piyasasının geliştirilmesi, ücret ve istihdama yönelik vergi harcamaları 2015 yılında 100 endeks değerinde iken her yıl artış eğilimini sürdürerek 276 endeks değerine ulaşmıştır. Türkiye’de 15-64 yaş grubundaki nüfusun işsizlik oranı 2015’te %10,50 iken 2021’de %12,20 oranına, genç işsizlik oranı ise 2015’te %18,50 iken 2021’de %24,70 seviyesine yükselmiştir. İşsizlik verileri dikkate alındığında Türkiye’de işgücü piyasasının geliştirilmesi, ücretlere ve istihdama yönelik vergi harcamalarının işsizlik oranını azaltmaya yetmediğine işaret edilebilmektedir (Yavuz, 2022, s. 241). Altyapı, enerji ve ulaştırma yatırımlarına yönelik vergi harcamaları 2015 yılında 100 endeks değerinde iken her yıl artış eğilimini sürdürerek 2021’de 259,8 endeks değerine ulaşmıştır. Anılan yatırımların finansmanının çoğunlukla kamu-özel iş birliği modeli kapsamında veya genel bütçeden karşılandığı dikkate alındığında altyapı, enerji ve ulaştırma yatırımlarına yönelik vergi harcamalarının fonksiyonel sınıflandırmaya tabi diğer tüm vergi harcamalarına nazaran düşük kalması olasıdır.

Yurtiçi tasarrufların artırılması ve finansal piyasaların derinleşmesine yönelik vergi harcamaları 2015 yılında 100 endeks değerinde iken her yıl artış eğilimini sürdürerek 2021’de 225,47 endeks değerine ulaşmıştır. GSYH ise 2015 yılında 100 endeks değerinde iken fonksiyonel vergi harcamalarına kıyasla daha sınırlı artış kaydederek 2021’de 174,71 endeks değerine yükselmiştir. 2015-2021 yılları arasında yurtiçi tasarrufların artırılması ve finansal piyasaların derinleşmesine yönelik vergi harcamaları ile GSYH endeks değerleri arasında diğer vergi harcamalarına nazaran daha sınırlı bir fark olduğunu ifade etmek mümkündür (Yavuz, 2022, s. 242). GSYH ise 2015 yılında 100 endeks değerinde iken fonksiyonel vergi harcamalarına kıyasla daha sınırlı artış kaydederek 2021’de 174,71 endeks değerine yükselmiştir.

3.2. Türk Vergi Sisteminde Tarım Sektörüne Yönelik Uygulanan Vergisel Kolaylıklar

Vergiye tabi gelirin tespitinde dikkate alınması gereken tarım sektörüne yönelik vergisel kolaylıklara ilişkin vergi harcamalarını Tablo 1'de incelemek mümkündür.

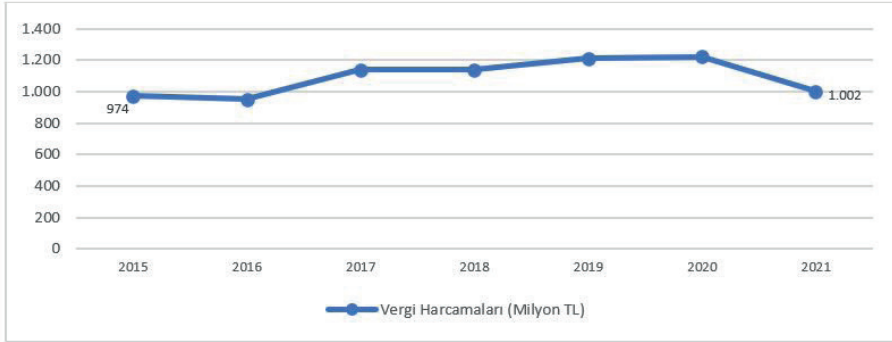
Tablo 1. Vergiye Tabi Gelirin Tespitinde Dikkate Alınması Gereken Tarım Sektörüne Yönelik Vergi Harcamaları

Sayı	Düzenleme Yeri	Açıklama
1	GVK Md. 23/2	Gelir vergisinden muaf olanlar ile stopaj yoluyla vergilendirilen çiftçilerin yanında çalışanlara yönelik ücret istisnası.
2	GVK Md. 86/1-a	Toplama yapılmayan hâller (Zirai kazançlarda).
3	GVK Geç. Md. 76	Tarım ürünleri lisanslı depoculuk faaliyetlerine ilişkin istisna.

Kaynak: GVK ve T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı, 2018, s. 367; Yavuz, 2022, s. 220.

Tablo 1'de vergiye tabi gelirin tespitinde dikkate alınması gereken tarım sektörüne yönelik vergi harcamaları listelenmektedir. Tümü GVK'da bulunan söz konusu düzenlemeler; GVK'nın 23/2'nci maddesinde belirtilen gelir vergisinden muaf olanlar ile stopaj yoluyla vergilendirilen çiftçilerin yanında çalışanlara yönelik ücret istisnası, 86/1-a maddesinde belirtilen gelirin toplanmasında zirai kazançların toplamaya dâhil edilmemesi hususu ve geçici 76'ncı maddesinde belirtilen tarım ürünleri lisanslı depoculuk faaliyetlerine ilişkin istisna hükümlerini içermektedir. Türkiye'de 2015-2021 yılları arasında tarım sektörüne yönelik gelir vergisine ilişkin vergi harcamaları tahminlerini Grafik 2'de incelemek mümkündür.

Grafik 2: Türkiye'de 2015-2021 Yılları Arasında Tarım Sektörüne Yönelik Gelir Vergisine İlişkin Vergi Harcamaları Tahminleri (Reel Fiyatlarla, Milyon TL)

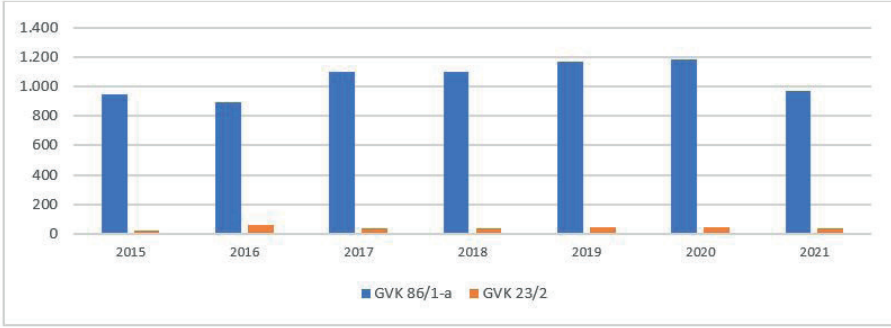

Kaynak: T.C. Maliye Bakanlığı, 2016, s. 362; 2017, s. 133-134; T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı, 2018, s. 295-303; Yavuz, 2022, s. 221.

Grafik 2'de yer verilen Türkiye'de 2015-2021 yılları arasında tarım sektörüne yönelik gelir vergisine ilişkin vergi harcamaları 2015 yılında reel fiyatlarla 973,51 milyon TL iken 2016 yılında bir önceki yıla nazaran %2,35 oranında azalmıştır. 2017'de ise bir önceki yıla nazaran %19,61 oranında, 2018'de %0,09 oranında, 2019'da %6,39 oranında, 2020'de %0,97 oranında artmıştır. Bu bağlamda tarım sektörüne yönelik gelir vergisine ilişkin vergi harcamaları 2016-2020 yılları arasında reel fiyatlarla sınırlı artış göstermekle beraber 2021'de bir önceki yıla nazaran %18,06 oranında azalarak 1.001,82 milyon TL tutarında hesaplanmıştır.

Türkiye'de 2015-2021 yılları arasında tarım sektörüne yönelik gelir vergisine ilişkin en yüksek tutarlı ilk iki düzenlemeye ait vergi harcamaları tahminlerini Grafik 3'te incelemek mümkündür.

Grafik 3: Türkiye’de 2015-2021 Yılları Arasında Tarım Sektörüne Yönelik Gelir Vergisine İlişkin En Yüksek Tutarlı İlk İki Düzenlemeye Ait Vergi Harcamaları Tahminleri (Reel Fiyatlarla, Milyon TL)

Kaynak: T.C. Maliye Bakanlığı, 2016, s. 362; 2017, s. 133; T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı, 2018, s. 295-300; Yavuz, 2022, s. 222.

Grafik 3’te yer verilen GVK’nın 86/1-a maddesinde düzenlenen zirai kazançlar için gelirin toplanmasına dâhil edilmeyen kazanç ve iratlara ilişkin vergi harcamaları 2015 yılında reel fiyatlarla 949,40 milyon TL iken 2016 yılında bir önceki yıla nazaran %6,13 oranında azalmıştır. 2017’de ise %23,14 oranında, 2018’de %0,11 oranında, 2019’da %6,38 oranında, 2020’de %0,96 oranında artmıştır. Vergi harcamaları 2021’de bir önceki yıla nazaran %18,05 oranında azalarak 966,88 milyon TL tutarında hesaplanmıştır.

GVK’nın 23/2’nci maddesinde düzenlenen gelir vergisinden muaf olanlar ile stopaj yoluyla vergilendirilen çiftçilerin yanında çalışanlara yönelik ücret istisnası tutarı 2015 yılında reel fiyatlarla 24,12 milyon TL iken 2016 yılında bir önceki yıla nazaran %146,65 oranında artmıştır. 2017’de ise bir önceki yıla nazaran %33,24 oranında azalmıştır. Vergi harcamaları 2018’de bir önceki yıla nazaran %0,39 oranında, 2019’da %5,93 oranında, 2020’de %0,87 oranında artmıştır. 2021’de ise bir önceki yıla nazaran %17,97 oranında azalarak 34,94 milyon TL tutarında hesaplanmıştır.

KDV matrahının tespitinde dikkate alınması gereken tarım sektörüne yönelik vergisel kolaylıklara ilişkin vergi harcamalarını Tablo 2’de incelemek mümkündür.

Tablo 2. Katma Değer Vergisi Kanunu’nda Yer Alan Tarım Sektörüne Yönelik Vergi Harcamaları

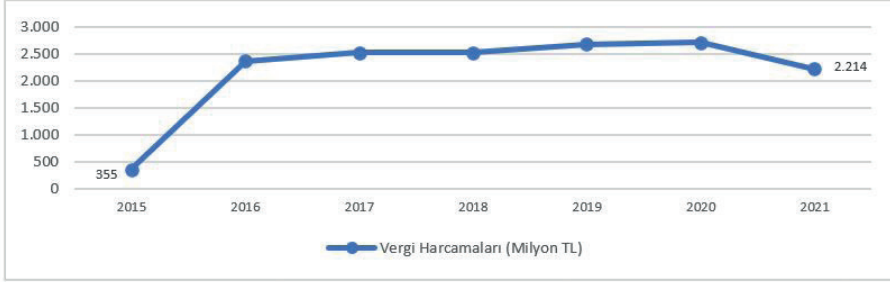
Sayı	Düzenlenme Yeri	Açıklama
1	KDVK Md. 13/ğ	Tarım ürünleri lisanslı depoculuk faaliyetlerinin desteklenmesine yönelik istisna.
2	KDVK Md. 13/ı	Tarım ve hayvancılık sektörünün geliştirilmesi ve desteklenmesine yönelik istisna.
3	KDVK Md. 17/4-b	Vergiden muaf esnaf ve küçük çiftçiye yönelik istisna.
4	KDVK Md. 17/4-h	Zirai amaçlı teslim ve hizmetlere yönelik istisna.
5	KDVK Md. 17/4-t	Lisanslı depoculuk faaliyetlerinin geliştirilmesi amacıyla borsada yapılan işlemlere yönelik istisna.

Kaynak: KDV ve T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı, 2018, 367; Yavuz, 2022, s. 223.

Tablo 2’de KDVK’da yer alan tarım sektörüne yönelik vergi harcamaları listelenmektedir. Söz konusu düzenlemeler; KDVK’nın 13/ğ maddesinde belirtilen tarım ürünleri lisanslı depoculuk faaliyetlerinin desteklenmesine yönelik istisna, 13/ı maddesinde belirtilen tarım ve hayvancılık

lık sektörünün geliştirilmesine ve desteklenmesine yönelik istisna, 17/4-b maddesinde belirtilen vergiden muaf esnaf ve küçük çiftçiye yönelik istisna, 17/4-h maddesinde belirtilen zirai amaçlı teslim ve hizmetlere yönelik istisna, 17/4-t maddesinde belirtilen lisanslı depoculuk faaliyetlerinin geliştirilmesi amacıyla borsada yapılan işlemlere yönelik istisna hükümlerini içermektedir. Türkiye’de 2015-2021 yılları arasında tarım sektörüne yönelik KDV’ye ilişkin vergi harcamaları tahminlerini Grafik 4’te incelemek mümkündür.

Grafik 4: Türkiye’de 2015-2021 Yılları Arasında Tarım Sektörüne Yönelik Katma Değer Vergisine İlişkin Vergi Harcamaları Tahminleri (Reel Fiyatlarla, Milyon TL)

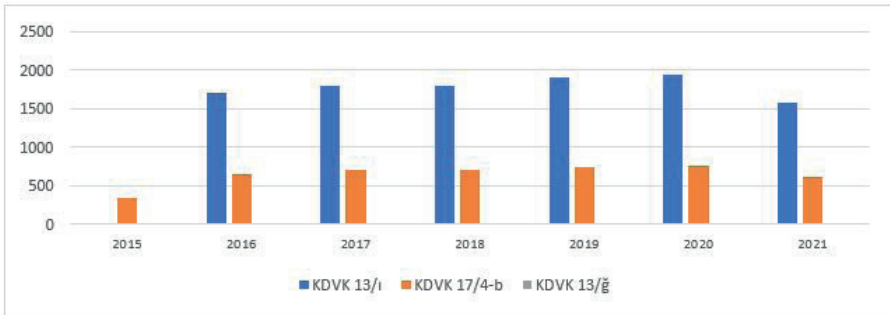

Kaynak: T.C. Maliye Bakanlığı, 2016, s. 362-363; 2017, s. 134; T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı, 2018, s. 328-332; Yavuz, 2022, s. 224.

Grafik 4’te yer verilen tarım sektörüne yönelik KDV’ye ilişkin vergi harcamaları 2015 yılında reel fiyatlarla 354,68 milyon TL iken 2016’da bir önceki yıla nazaran %566,26 oranında artmıştır. Vergi harcamaları 2017’de de bir önceki yıla nazaran %6,36 oranında, 2018’de %0,09 oranında, 2019’da %6,38 oranında ve 2020’de %0,98 oranında artmıştır. Tarım sektörüne yönelik KDV’ye ilişkin vergi harcamaları 2021’de bir önceki yıla nazaran %18,06 oranında azalarak 2.214,43 milyon TL tutarında hesaplanmıştır.

Türkiye’de 2015-2021 yılları arasında tarım sektörüne yönelik KDVK’da yer alan en yüksek tutarlı ilk üç düzenleme olan; tarım ve hayvancılığın geliştirilmesine ve desteklenmesine, vergiden muaf esnaf ve küçük çiftçiye, tarım ürünleri lisanslı depoculuk faaliyetlerinin desteklenmesine yönelik istisnalara ilişkin vergi harcamaları tahminlerini Grafik 5’te incelemek mümkündür.

Grafik 5: Türkiye’de 2015-2021 Yılları Arasında Tarım Sektörüne Yönelik Katma Değer Vergisine İlişkin En Yüksek Tutarlı İlk Üç Düzenlemeye Ait Vergi Harcamaları Tahminleri (Reel Fiyatlarla, Milyon TL)

Kaynak: T.C. Maliye Bakanlığı, 2016, s. 363; 2017, s. 134; T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı, 2018, s. 328-330; Yavuz, 2022, s. 225.

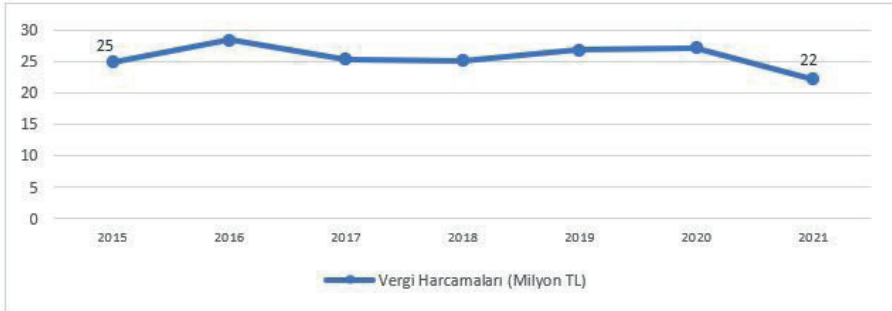
Grafik 5’te yer verilen KDVK’nın 13/1 maddesinde düzenlenen tarım ve hayvancılık sektörünün geliştirilmesine ve desteklenmesine yönelik istisna tutarı 2016 yılında reel fiyatlarla 1.700,62 milyon TL iken 2017’de ve 2018’de bir önceki yıllara nazaran %0,10 oranında, 2019’da %6,37 oranında, 2020’de %0,98 oranında artmıştır. 2021’de ise bir önceki yıla nazaran %18,06 oranında azalarak 1.582,79 milyon TL tutarında hesaplanmıştır.

KDVK’nın 17/4-b maddesinde düzenlenen vergiden muaf esnaf ve küçük çiftçiye yönelik istisna tutarı 2015 yılında reel fiyatlarla 352,45 milyon TL iken 2016’da bir önceki yıla nazaran %86,89 oranında artmıştır. Vergi harcamaları 2017’de bir önceki yıla nazaran %6,46 oranında, 2018’de %0,10 oranında, 2019’da %6,36 oranında ve 2020’de %0,98 oranında artmıştır. 2021’de ise bir önceki yıla nazaran %18,06 oranında azalarak 617,80 milyon TL tutarında hesaplanmıştır.

KDVK’nın 13/ğ maddesinde düzenlenen tarım ürünleri lisanslı depoculuk faaliyetlerinin desteklenmesine yönelik istisna tutarı 2015 yılında reel fiyatlarla 1,48 milyon TL iken 2016’da bir önceki yıla nazaran %130,34 oranında ve 2017’de %346,75 oranında artmıştır. Vergi harcamaları 2018’de bir önceki yıla nazaran %0,25 oranında azalırken 2019’da %5,81 oranında ve 2020’de %0,78 oranında artmıştır. 2021’de ise %17,55 oranında azalarak 13,39 milyon TL tutarında hesaplanmıştır.

Tarım sektörüne yönelik 2015-2021 yılları arasında gider vergilerine ilişkin vergi harcamaları tahminlerini Grafik 6’da incelemek mümkündür.

Grafik 6: Türkiye’de 2015-2021 Yılları Arasında Tarım Sektörüne Yönelik Gider Vergilerine İlişkin Vergi Harcamaları Tahminleri (Reel Fiyatlarla, Milyon TL)

Kaynak: : T.C. Maliye Bakanlığı, 2016, s. 363; 2017, s. 134; T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı, 2018, s. 328-330; Yavuz, 2022, s. 227.

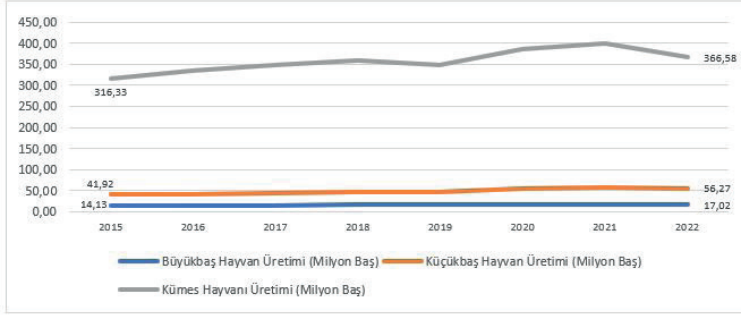
Grafik 6’da yer verilen tarım sektörüne yönelik gider vergilerine ilişkin tek vergi harcaması olan ve Gid. VK 29/k maddesinde düzenlenen biçilmemiş veya toplanmamış her türlü tarım mahsulleri ile tarım hayvanları için akdedilmiş olan zirai sigortalar sebebiyle alınan paralara yönelik istisna tutarı 2015 yılında reel fiyatlarla 24,86 milyon TL iken 2016’da bir önceki yıla nazaran %14,14 oranında artarken 2017’de bir önceki yıla nazaran %10,65 oranında ve 2018’de %0,85 oranında azalmıştır. 2019’da bir önceki yıla nazaran %6,58 oranında ve 2020’de %1,31 oranında artan vergi harcamaları 2021’de %18,47 oranında azalarak 22,13 milyon TL tutarında hesaplanmıştır.

3.3. Türkiye’de Tarım Sektörüne Yönelik Vergisel Kolaylıkların Çeşitli Ekonomik Göstergeler Bağlamında İncelenmesi

Tarım sektörüne yönelik vergisel kolaylıkların etkinlik ve verimlilik açısından incelenmesinde büyükbaş ve küçükbaş hayvan ile kümes hayvanı üretim istatistikleriyle beraber tahıl ürünle-

ri, sebze, meyve, içecek ve baharat bitkileri üretimine ilişkin istatistiklerden yararlanılacaktır. Bu bağlamda Türkiye’de 2015-2022 yılları arasında büyükbaş ve küçükbaş hayvan ile kümes hayvanı üretim istatistiklerini Grafik 7’de incelemek mümkündür.

Grafik 7: Türkiye’de 2015-2022 Yılları Arasında Büyükbaş ve Küçükbaş Hayvan ile Kümes Hayvanı Üretim İstatistikleri (Milyon Baş)

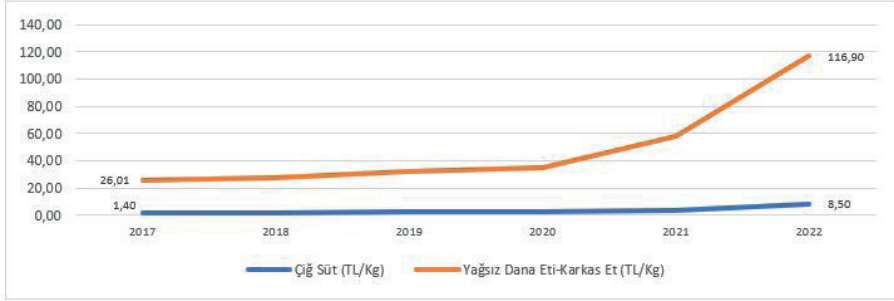

Kaynak: TÜİK, *Hayvansal Üretim İstatistikleri*; Yavuz, 2022, s. 238’den yararlanılarak hazırlanmıştır.

Grafik 7’de Türkiye’de 2015-2022 yılları arasında gerek küçükbaş gerekse büyükbaş hayvan sayısının sabit oranda artış gösterdiği gözlemlenmektedir. Yıllık bazda incelendiğinde büyükbaş hayvan üretimi 2017 yılında bir önceki yıla nazaran %13,24 oranında artarak 16,11 milyon baş hesaplanırken 2021 yılında bir önceki yıla nazaran %0,65 oranında ve 2022’de de bir önceki yıla nazaran %5,65 oranında azalarak 17,02 milyon baş seviyesinde hesaplanmıştır. Küçükbaş hayvan üretimi 2016 yılında bir önceki yıla nazaran %1,42 oranında azalarak 333,54 milyon baş olurken 2020 yılında bir önceki yıla nazaran %11,62 oranında ve 2021’de de %6,30 oranında artarak 398,11 milyon baş hesaplanmıştır. Ancak küçükbaş hayvan sayısı 2022 yılında bir önceki yıla nazaran %2,17 oranında azalarak 366,58 milyon başa gerilemiştir. Kümes hayvancılığında ise 2018 yılında 2015’e nazaran %13,55 oranında artan hayvan sayısındaki artış hızı 2019’da azalsa da 2020 yılında bir önceki yıla nazaran %10,69 oranında ve 2021’de de %3,11 oranında artmıştır. 2022 yılında ise bir önceki yıla nazaran %7,92 oranında azalarak 366,58 milyon baş kümes hayvanı sayısına gerilemiştir. Genel olarak değerlendirildiğinde 2022 yılı içerisinde tüm hayvan türleri bakımından azalma olduğu anlaşılmaktadır.

Diğer yandan Türkiye’de 2017-2022 yılları arasında Ulusal Süt Konseyi tarafından tavsiye edilen çiğ süt fiyatları ile kombinalar ve kesimhanelerden bölgeler itibariyle alınan haftalık dana yağsız kesim fiyatlarına ilişkin istatistikleri Grafik 8’de incelemek mümkündür.

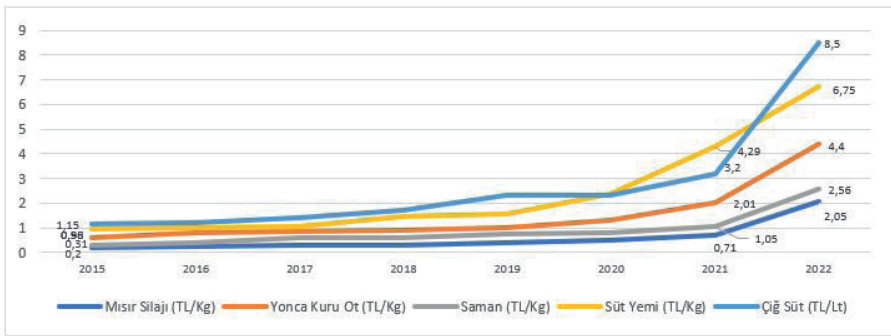
Grafik 8: Türkiye’de 2017-2022 Yılları Arasında Ulusal Süt Konseyi Tarafından Tavsiye Edilen Çiğ Süt Fiyatları ile Kombinalar ve Kesimhanelerden Bölgeler İtibariyle Alınan Haftalık Dana Yağsız Kesim Fiyatlarına İlişkin İstatistikler (TL/Litre ve TL/Kg)

Kaynak: Ulusal Kırmızı Et Konseyi, 2017-2022 Yılları Arası Kombinalar ve Kesimhanelerin Bölgeler İtibariyle Alınan Haftalık Dana Yağsız Kesim Fiyatları istatistiklerinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

Grafik 8’de Türkiye’de Ulusal Süt Konseyi tarafından tavsiye edilen çiğ süt litre fiyatları 2018’de bir önceki yıla nazaran %21,43 oranında ve 2019’da %35,29 oranında artarken 2020’de sabit kalmıştır. 2021’de ise bir önceki yıla nazaran %58,21 oranında ve 2022’de de %165,63 oranında artarak 8,50.-TL tutarına yükselmiştir. Aynı dönemde Ulusal Kırmızı Et Konseyi tarafından açıklanan yağsız dana eti-karkas et kilogram fiyatları 2018’de bir önceki yıla nazaran %6,04 oranında, 2019’da %15,23 oranında, 2020’de %11,3 oranında, 2021’de %64,57 oranında ve 2022’de de bir önceki yıla nazaran %100,82 oranında artarak 116,90.-TL tutarına yükselmiştir. Diğer yandan Türkiye’de 2015-2022 yılları arasında Ulusal Süt Konseyi tarafından tavsiye edilen çiğ süt fiyatları ile mısır silajı, yonca kuru ot, saman ve süt yemi fiyatlarına ilişkin istatistikleri Grafik 9’da incelemek mümkündür.

Grafik 9: Türkiye’de 2015-2022 Yılları Arasında Ulusal Süt Konseyi Tarafından Tavsiye Edilen Çiğ Süt Fiyatları ile Mısır Silajı, Yonca Kuru Ot, Saman ve Süt Yemi Fiyatlarına İlişkin İstatistikler (TL, Litre ve TL/Kg)

Kaynak: Ulusal Süt Konseyi, 2011-2022 Yılları Arası Çiğ Süt Fiyatları ve 2015-2022 Yılları Arası Yem Fiyatları istatistiklerinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

Grafik 9’da Türkiye’de 2015-2022 yılları arasında hayvancılık sektöründe yer alan çiftçilerin gelir kaynağı olan çiğ süt fiyatı 2021’de 2015 yılına nazaran %178,26 oranında artarken aynı dönemde süt verimliliği açısından önemli bir besin maddesi olan süt yemi fiyatı %215,63 oranında ve mısır silajı

fiyatı %200 oranında yükselmiştir. Aynı dönemde yonca kuru ot fiyatı %177,59 ve saman fiyatı %158,06 oranında artmıştır. Diğer yandan çiğ süt fiyatları 2022'de bir önceki yıla nazaran %165,63 oranında artarken yedi yıllık süreçte sadece süt yemine meydana gelen fiyat artışının üzerinde yapılan bir artış oranından bahsetmek mümkündür. Zira 2022'de 2015 yılına nazaran; çiğ süt fiyatı %639,13 oranında artarak 8,50.-TL tutarına, süt yemi fiyatı %603,13 oranında artarak 6,75.-TL tutarına, yonca kuru ot fiyatı %658,62 oranında artarak 4,40.-TL tutarına, saman fiyatı %725,81 oranında artarak 2,56.-TL tutarına ve mısır silajı fiyatı %925 oranında artarak 2,05.-TL tutarına yükselmiştir.²

Grafik 9 dikkatlice incelendiğinde diğer koşullar sabitken, çiğ süt fiyatındaki artış oranının, 2022 yılına kadar özellikle çiğ süt üretimine dayalı çalışma modelinin sürdürülebilirliğini sağlamada yetersiz kaldığı ileri sürülebilmektedir. Grafik 8 de dikkate alındığında, özellikle 2020 yılından itibaren çiğ süt fiyatı ile yağsız dana eti/karkas et fiyatı arasındaki fiyat makasının gittikçe açıldığı gözlemlenebilmektedir. Özellikle Covid-19 Küresel Salgını sürecinde Türkiye'de artan yem ve et fiyatlarıyla beraber Ulusal Et Konseyi tarafından belirlenen çiğ süt tavsiye satış fiyatının görece düşük kalması sebebiyle özellikle büyükbaş hayvanların kesime yönlendirilme eğiliminin çoğaldığını ifade etmek mümkündür. Ayrıca tavsiye niteliğindeki et fiyatları sık sık güncellenirken çiğ süt fiyatlarının 15.10.2022 tarihinden bu yana güncellenmemesi büyükbaş hayvan sayısının azalmasına sebebiyet veren süreci hızlandırabilmektedir.³ Bu durum orta ve uzun vadede hayvansal gıda üretimine de zarar verebilecek niteliktedir. Ayrıca tarım sektörüne yönelik vergisel teşviklerin gerek Ulusal Süt Konseyi gerekse Ulusal Kırmızı Et Konseyi tarafından belirlenen fiyatlar kadar etkin olmadığı yönünde değerlendirme yapmak mümkündür.

Esasında hayvancılık politikasındaki yanlışlıkların ve istikrarsızlığın temelinde; Türkiye'de gerek iklim gerekse mera varlığı ve ot verimi açısından küçükbaş hayvan yetiştiriciliğinin daha uygun olduğu bilindiği hâlde uygulanan teşvik politikalarının daha ziyade büyükbaş hayvancılığa yönelik olduğu eleştirisi bulunmaktadır (Yıldırım, 2023b). Zira tarih boyunca özellikle koyun ve keçi cinsi küçükbaş yetiştiriciliğinde önemli bir yere sahip olan Anadolu'da küçükbaş hayvancılığın ıslahı yerine kapalı alanda büyükbaş hayvancılığın yaygınlaştırılmasına ağırlık verildiğini ifade etmek mümkündür. Bu bağlamda Türkiye'de yalnızca süt verim yönlü ırklarla et üretimi, maliyetlerin yükselmesine neden olmakta ve bu ırkların besiyeye alınması karkas et verimini de azaltabilmektedir. Zira Türkiye'de üretilen karma yemlerin %40 ila %45'inin ithal yem hammaddelerine bağlı olduğunu ifade etmek mümkündür. Bu bağlamda et üretimini artırmanın, et fiyatlarını düşürmenin ve çiftçiyi besicilikten kazanır hâle getirmenin en öncelikli yolunun çiftçilerin etçi ırklarla ve/veya kombine ırklarla besi yapmasını sağlanması olduğu iddia edilmektedir (Yıldırım, 2023a).

Aksi takdirde kırmızı ette ithalata bağımlılığı gidermek imkânsız hâle gelebilecektir. Doğru politikaların belirlenemediği bir konjonktürde de vergi teşviklerinin parasal yönden artırılması, sorunların üzerinin örtülmesine ve orta-uzun vadede krizin daha da derinleşmesine sebebiyet verebilmektedir. Bu bağlamda Anadolu coğrafyasına uygun hayvan ırklarına öncelik verilmesi

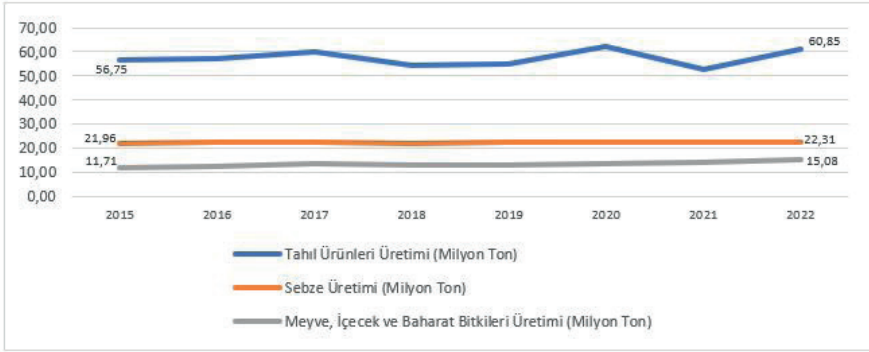
2 31.03.2023 tarihinde; mısır silajı (Kg) fiyatı 2,23.-TL, yonca kuru ot (Kg) fiyatı 6,02.-TL, saman (Kg) fiyatı; 3,88.-TL ve süt yemi (Kg) fiyatı; 7,14.-TL olarak belirlenmiştir. Bkz.: 2015-2023 Yılları Arası Yem Fiyatları.

3 Çiğ süt tavsiye (Litre) fiyatları; 01.01.2021-30.04.2021 tarihleri arasında 2,80.-TL, 01.05.2021-30.06.2021 tarihleri arasında 2,90.-TL, 01.07.2021-07.12.2021 tarihleri arasında 3,20.-TL, 08.12.2021-31.03.2022 tarihleri arasında 4,70.-TL, 01.04.2022-14.05.2022 tarihleri arasında 5,70.-TL, 15.05.2022-14.10.2022 tarihleri arasında 7,50.-TL, 15.10.2022 tarihinden itibaren 8,50.-TL olarak belirlenmiştir. Bkz.: Ulusal Süt Konseyi. Yağsız dana et-Karkas et tavsiye (Kg) fiyatları; 07.01.2021'de 36,47.-TL, 04.03.2021'de 39,06.-TL, 03.06.2021'de 42,72.-TL, 02.09.2021'de 43,78.-TL, 30.12.2021'de 58,21.-TL, 06.01.2022'de 57,98.-TL, 03.03.2022'de 68,86.-TL, 02.06.2022'de 93,93.-TL, 01.09.2022'de 93,73.-TL, 22.12.2022'de 116,90.-TL, 05.01.2023'de 124,91.-TL, 02.02.2023'de 135,12.-TL, 02.03.2023'de 164,14.-TL, 30.03.2023'de 187,71.-TL ve 13.04.2023'de 203,69.-TL olarak belirlenmiştir. Bkz.: Ulusal Kırmızı Et Konseyi.

ile beraber hayvancılık faaliyetlerinin yaygınlaştırılmasına yönelik politikalar bakımından yem fiyatlarına yönelik sübvansiyonlar, mera ve otlakların ıslahı, çiftçilere doğrudan hayvan temini, ücretsiz veteriner hizmetlerinin çoğaltılması ve üretim sahalarına yönelik denetimlerin artırılması önerilebilmektedir.

Türkiye’de 2015-2022 yılları arasında tahıl ürünleri, sebze, meyve, içecek ve baharat bitkileri üretimine ilişkin istatistikleri Grafik 10’da incelemek mümkündür.

Grafik 10: Türkiye’de 2015-2022 Yılları Arasında Tahıl Ürünleri, Sebze, Meyve, İçecek ve Baharat Bitkileri Üretimine İlişkin İstatistikler (Milyon Ton)

Kaynak: TÜİK, *Bitkisel Üretim İstatistikleri*; Yavuz, 2022, s. 239’ dan yararlanılarak hazırlanmıştır.⁴

Grafik 10’da Türkiye’de sebze üretimi 2022’de 2015 yılına nazaran %1,59 oranında artarak 22,31 milyon ton miktarına yükselmiştir. Meyve, içecek ve baharat bitkilerinin üretimi ise 2021’de 2015 yılına nazaran %17,68 oranında artarken 2022’de bir önceki yıla nazaran %9,43 oranında düşerek 15,08 milyon ton seviyesine ulaşmıştır. Türkiye’de tahıl ürünleri üretimi ise 2016 yılında bir önceki yıla nazaran %0,55 oranında ve 2017’de de %5,26 oranında artarken 2018’de bir önceki yıla nazaran %8,99 oranında azalmıştır. Tahıl ürünleri üretimi 2020’de bir önceki yıla nazaran %13,14 oranında artarken 2021’de %15,43 oranında azalıp 2022’de de bir önceki yıla nazaran %15,73 oranında artarak suretiyle 60,85 milyon ton seviyesinde hesaplanmaktadır.

Türkiye’de 2015-2022 yılları arasında tarım sektörüne yönelik vergi harcaması niteliğindeki uygulamaların yanı sıra uygulanan diğer teşvik politikaları da dikkate alındığında hedeflenen üretim seviyesine ulaşılmadığını ifade etmek mümkündür. Bunda Türkiye’de özellikle tahıl üretiminin iklim koşullarına ve yağış miktarına bağlı olmasının etken olduğu düşünülebilmektedir. Özellikle tahıl ürünlerinin ekim alanı bağlamında İç Anadolu ve Güneydoğu Anadolu’daki kurak yıllar tahıl üretimini olumsuz yönde etkileyebilmektedir. Yağış koşulları kuraklaşma ve nemlilik durumunu etkilemekte, Türkiye’yi iklimsel anlamda küresel iklim değişimine bağlı sıcaklık artışı ile oluşan tek taraflı kuraklaşma eğilimi yerine, Türkiye’de farklılaşan iklim eğilim bölgelerinin oluşmasına sebebiyet vermektedir (Yılmaz, 2020, s. 21). Özellikle İç Anadolu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nin tamamı ile Iğdır gibi depresyon sahaları yüksek çölleşme riskinin bulunduğu sahalar olarak belirlenmiştir (Yılmaz, 2020, s. 13).

4 Grafik 10’da tahıl ürünleri şeklinde ifade edilen ürünler miktarına göre sırasıyla; buğday, şekerpancarı, arpa, mısır, pamuk ve ayçiçeğine ait verilerden oluşmaktadır. Sebze ürünleri miktarına göre sırasıyla; domates, karpuz, kuru soğan, salatalık (hıyar) ve kavuna ait verilerden oluşmaktadır. Meyve, içecek ve baharat bitkileri ise miktarlarına göre sırasıyla; üzüm, elma, portakal, zeytin, çay ve fındık verilerinden oluşmaktadır.

Uzun vade açısından değerlendirme yapıldığında ise; Türkiye’de ortalama sıcaklıkta pozitif bir trend gözlenmektedir. Bu durumun, uzun vadede buğday ve benzeri ürünlerde rekolte kayıplarına ve üretimde düşüşe neden olması beklenebilmektedir. Özellikle İç Anadolu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerini kapsayan alanda, uygun iklim kuşağındaki daralma nedeniyle mevcut ekim alanlarında azalma ve olası verim kaybı gözden uzak tutulmamalıdır (Karagöz, 2023, s. 445).

İlaveten buğday özelinde değerlendirildiğinde, Türkiye’de genel olarak yıllık 20 ila 21 milyon ton aralığındaki yıllık buğday üretimine karşılık iç tüketimin yaklaşık 19 milyon ton seviyelerinde bulunduğu ifade edilmektedir (T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı). Hâlihazırda buğdayın dâhilinde işleme rejimi (DİR) kapsamında ithal edilip un, makarna, bisküvi vb. işlenmiş buğday ürünü olarak ihraç edildiği göz önüne alındığında tahıl ürünleri üretiminin tüketim miktarıyla başa baş olduğunu iddia etmek mümkündür. Ancak mevcut üretim araçlarıyla, Türkiye’de tahıl ürünleri gibi iklim koşullarına bağımlılık seviyesi yüksek olan ürün grubunun zaman içerisinde iç tüketim için de ithalatı zorunlu kılması kaçınılmazdır.

4. Değerlendirme ve Sonuç

Küresel ısınma, iklim değişikliği ve çevre kirliliği doğrudan veya dolaylı etkileri sebebiyle gıda güvencesine zarar verebilmektedir. Gıda güvencesinin çevre güvenliği açısından da oldukça önemli bir olgu olduğunu ifade etmek mümkündür. Çünkü nüfusunu beslemek zorunda olan dünya ulusları, vatandaşlarının ve çevrenin uzun vadeli sağlığını düşüneyecek kadar miyop özellikler sergileyebilmektedir (Ehrlich ve ark., 1993, s. 26). Örneğin günümüzde çoğalan GDO katkılı yiyecekler, aşırı miktarda kimyasal gübre kullanımı, toprağın kendisini yenileyebilmesine fırsat tanımayan sıklıkta gerçekleştirilen ekim faaliyetleri vb. uygulamalar söz konusu miyop özelliklere birer örnek olabilecek niteliktedir.

Günümüzde tarımsal verimliliğin azalması sonucu kimi ülkelerin gıda ithalatına yöneldiği gözlemlenebilmektedir. Ayrıca zirai faaliyet amacıyla yabancı ülke topraklarında tarım arazilerinin kiralandığı hususuna şahit olunabilmektedir. Ancak küresel ölçekte değerlendirildiğinde, bir gün ithalat yapılabilecek veya arazi kiralanmak suretiyle tarımsal üretim yapılabilecek bir başka ülkeye rastlanamama olasılığı günden güne çoğalmaktadır. Sürdürülemez olan söz konusu durum beraberinde su ve toprak savaşlarını doğurabilme potansiyeli taşıyabilmektedir. Üstelik teknolojik gelişmeye bağlı olarak temiz su ve tarımsal üretim uğruna yaşanabilecek savaşların birer çevre felaketine dönüşebilme ihtimalini de göz ardı etmemek elzemdir.

Küresel iklim değişikliğinin dünyanın çeşitli coğrafi bölgelerinde farklı etkilere sebebiyet verebileceğinden söz edilebilmektedir. Bu bağlamda kimi bölgeler yüksek sıcaklık ve kuraklık sorunları ile karşılaşabilirken kimi bölgelerde de düzensiz ve aşırı yağış sistemleri oluşabilmektedir. Türkiye’nin coğrafi konumu gereğince özellikle Akdeniz ile Fırat ve Dicle Havzaları çerçevesinde kuraklık sorunu ile karşı karşıya bulunduğunu ifade etmek mümkündür. Anılan havzaları kapsayan ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi başta olmak üzere Akdeniz Bölgesi ile İç Anadolu Bölgesi’nde meydana gelecek kuraklık ve çölleşme, Türkiye’de tarımsal üretimin zarar görmesine sebebiyet verebilecek niteliktedir.

Türkiye’de çiftçilerin en önemli sorununun, ürettikleri mahsulden hak ettikleri katma değeri sağlayamamaları olduğu savunulabilmektedir. Bu bağlamda özellikle tarım ürünleri lisanslı depoculuk faaliyetlerinin daha fazla desteklenmesi, mahsulün bol olduğu hasat döneminde oluşan arz fazlasını önleyebilecektir. Bu sayede tarım ürünlerinin sağlıklı koşullarda depolanmasından tarımsal ürünlerde fiyat istikrarına ve kayıt dışı ekonomiyle mücadeleye kadar birçok alanda yararlı sonuçların elde edilebileceğini savunmak mümkündür (Yavuz, 2022, s. 226). İlaveten laboratuvar ortamında üretilen GDO’lu tohumların yerine ata tohumların ıslah edilmesi önerilebil-

mektedir. Ayrıca doğada hâlihazırda var olan aynı türdeki farklı tohumların çaprazlanması yön-temiyle elde edilen hibrit tohumların yaygınlaştırılmasına yönelik teşvikler çoğaltılabilmektedir.

Türkiye’de tarım sektöründe başta kooperatifleşme olmak üzere ortaklıkların kurulmasına ağırlık verilmesi, tarım arazilerinin miras vb. yollarla bölünüp veriminin azalmasına engel olabile-ceği gibi kırsal nüfus yoğunluğunun korunmasına da katkı sağlayabilecektir. Ayrıca iklim değişik-liği ile beraber sağlıklı tarım ürünlerine ulaşmanın gelecekte daha da güçleşecek olması tarım sek-törünün stratejik önemini çoğaltabilmektedir. Dolayısıyla tarım sektörüne yönelik vergisel kolay-lıkların modern tarım yöntemleri, damla sulama, değişen iklim koşullarına uygun ürünlerin üreti-mi ile beraber kooperatifleşmenin tesisine yönelimi önerilebilmektedir (Yavuz, 2022, s. 363).

Araştırma dönemi kapsamında Türkiye’de kümes hayvanı üretiminde sınırlı düzeyde bir artış gözlemlense de küçükbaş ve özellikle büyükbaş hayvan üretimindeki artış miktarı oldukça düşük seviyede kalmıştır. Ulusal Süt Konseyi’nin açıkladığı çiğ süt fiyatları ile süt üretimine yönelik süt yemi, mısır silajı, yonca kuru ot ve saman fiyatlarındaki artışlar hayvanların yeterli seviyede besle-nememesine sebebiyet verebilmektedir. Bu durum hayvanların kesimhanelere gönderilmesine ne-den olmakla beraber gıda sanayinin temel hammaddeleri arasında yer çığ süte erişimin maliyetinin günden güne arttığını ifade etmek mümkündür. Artan maliyetler üretici fiyat endeksini artırabile-cek potansiyele sahiptir. Ayrıca hayvancılıkla uğraşan kesimde oluşacak gelir ve/veya işgücü kay-bının sosyo-ekonomik etkileri olumsuz sonuçlar doğurabilecek niteliktedir.

Araştırma kapsamında genel bir değerlendirme yapıldığında; Türkiye’de tarım sektörüne yö-nelik vergisel kolaylıklarla beraber uygulanan sübvansiyonların ve çeşitli parasal teşviklerin ta-rımsal üretime sınırlı katkı sağladığı sonucuna ulaşmak mümkündür. Hayvancılık bağlamında özellikle kırmızı et üretiminin Türkiye’de gerek iklim gerekse mera varlığı ve ot verimi açısından yetersiz olduğu kapalı alanda büyükbaş hayvan yetiştiriciliğine endekslenmesi ithal yeme bağımlılı-ğı artırmakta olup et fiyatlarının yükselmesine sebebiyet vermektedir. İlâveten artan maliyet-ler sebebiyle süt hayvanlarının kesime gönderilmesi sonucunda süt üretiminde de önemli kayıplar yaşanmaktadır. Tüm bu olumsuzlukları giderebilmenin başlıca yolu olarak Anadolu coğrafyası-na uygun küçükbaş hayvancılığın özendirilmesine yönelik politikaların öncellenmesi önerilebil-mektedir. Tarımsal üretimde ise bölgesel iklim koşullarına ve yağış rejimlerine bağlı olarak de-ğişen uygun ürünlerin üretimine ağırlık verilmesi, yoğun su tüketimine sebebiyet veren ürünlerin üretiminin kontrol altına alınması elzemdir. Ayrıca tüketim alışkanlıklarının gıda israfına yol açmayacak biçimde gözden geçirilmesinde yarar bulunabilmektedir.

Etik Komite Onayı: Etik kurul belgesi gerektiren bir çalışma değildir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Yazar Katkıları: Çalışma Konsepti/Tasarım- M.Ç., E.Y.; Veri Toplama- E.Y.; Veri Analizi/Yorumlama- M.Ç., E.Y.; Yazı Taslağı- M.Ç., E.Y.; İçeriğin Eleştirel İncelemesi- M.Ç., E.Y.; Son Onay ve Sorumluluk- M.Ç., E.Y.

Çıkar Çatışması: Yazarlar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazarlar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Ethics Committee Approval: It is not a study that requires an ethics committee document.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Yazar Katkıları: Çalışma Konsepti/Tasarım- M.Ç., E.Y.; Veri Toplama- E.Y.; Veri Analizi/Yorumlama- M.Ç., E.Y.; Yazı Taslağı- M.Ç., E.Y.; İçeriğin Eleştirel İncelemesi- M.Ç., E.Y.; Son Onay ve Sorumluluk- M.Ç., E.Y.

Conflict of Interest: The authors have no conflict of interest to declare.

Grant Support: The authors declared that this study has received no financial support.

Kaynakça/References

- 193 sayılı Gelir Vergisi Kanunu.
- 3065 sayılı Katma Değer Vergisi Kanunu.
- Daly, M. (1995). The role of tax expenditure reporting in a global economy. *The World Economy*, 18(1), 87–112.
- Ehrlich, P. R., Ehrlich, A. H. & Daily, G. C. (1993). Food security. *Population and Development Review*, 19(1), 1–32.
- Eriçok, R. E. (2019). Türkiye’de vergi harcamalarının gelişimi: 2015-2021, *İstanbul İktisat Dergisi*, 69(2), 321–335.
- FAO, IFAD, UNICEF, WFP & WHO. (2021). The state of food security and nutrition in the world: Transforming Food Systems for Food Security. *Improved Nutrition and Affordable Healthy Diets for All*, Rome
- FAO, IFAD, UNICEF, WFP & WHO (2022). The state of food security and nutrition in the world. *Repurposing Food and Agricultural Policies to Make Healthy Diets More Affordable*, Rome
- Jacobsen, M. R., Gebauer, A., Mellbye, K., Pukander, F., Kari, S., Olsen, S. & Lindvall, L. (2009). Tax expenditures in the Nordic Countries: A report from a Nordic working group. Presented at the *Nordic Tax Economist Meeting in Oslo*, 1–59. Erişim adresi: <https://www.ft.dk/samling/20091/almdel/sau/spm/106/svar/716635/847543.pdf>
- Karagöz, K. (2023, Şubat). İklim değişikliği ve çevre kirliliğinin Türkiye’de buğday üretimine etkisi: Ekonometrik bir analiz, *International Conference on Frontiers in Academic Research*, 1, 440–446, Erişim adresi: <https://as-proceeding.com/index.php/icfar/article/view/144>
- Lee, R. (2007). Food security and food sovereignty. *Centre for Rural Economy Discussion Paper Series*, 11, 1–16, Erişim adresi: https://eprints.ncl.ac.uk/file_store/production/148394/30A7BDC5-973B-4E5A-9F2C-7ECA79D72AAE.pdf
- T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı. (2018). *Vergi harcamaları raporu*. Ankara: T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı.
- T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı, *Yeni ekonomi programı: dengeleme-disiplin-değişim: 2019-2021*. Ankara: T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı.
- T.C. Kalkınma Bakanlığı (2018). *On birinci kalkınma planı (2019-2023): Tarım ve gıdada rekabetçi üretim özel ihtisas komisyonu raporu*. Ankara: T.C. Kalkınma Bakanlığı.
- T.C. Maliye Bakanlığı (2016). *Vergi harcamaları raporu*. Ankara: T.C. Maliye Bakanlığı.
- T.C. Maliye Bakanlığı (2017). *Vergi harcamaları raporu*. Ankara: T.C. Maliye Bakanlığı.
- T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı, (2019, 21 Haziran). [Web yayını]. Erişim adresi: <https://www.tarimorman.gov.tr/Haber/3846/Bugday-Urunu-Ihracatindan-4-Ayda-300-Milyon-Dolara-Yakin-Kazanc-Saglandi>
- Turan, D. (2021). Çevresel negatif stok dışsallıklarla mücadelede sürdürülebilir vergi politikası. *Vergi Raporu*, 267, 129–148.
- TÜİK, *Bitkisel üretim istatistikleri*. Erişim adresi: <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Bitkisel-Uretim-Istatistikleri-2021-37249>
- TÜİK, *Bitkisel üretim istatistikleri*. Erişim adresi: <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Bitkisel-Uretim-2-Tahmini-2022-45503>
- TÜİK, *Harcama yöntemi ile GSYH (2009 bazlı)*. Erişim adresi: <https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=Ulusal-Hesaplar-113>
- TÜİK, *Hayvansal üretim istatistikleri*. Erişim adresi: <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hayvansal-Uretim-Istatistikleri-Aralik-2021-45593>
- Türk Patent ve Marka Kurumu, *Yıllık istatistikler*. Erişim adresi: <https://www.turkpatent.gov.tr/patent-istatistik>
- Ulusal Kırmızı Et Konseyi, *2017-2022 yılları arası kombinalar ve kesimhanelerden bölgeler itibariyle alınan haftalık dana yağsız kesim fiyatları*. Erişim adresi: www.ukon.org.tr/fiyatlar.aspx
- Ulusal Süt Konseyi, *2011-2022 yılları arası çiğ süt fiyatları*. Erişim adresi: <https://ulusalsutkonseyi.org.tr/yillara-gore-cig-sut-fiyatları-2194/>
- Ulusal Süt Konseyi, *2015-2022 yılları arası yem fiyatları*. Erişim adresi: <https://ulusalsutkonseyi.org.tr/yemlerin-ortalama-fiyatları/>
- UNDA, *Sustainable development goals*.
- World Bank (2022). *The impact of the war in Ukraine on global trade and investment*. Washington DC: Ruta, M.

- Yavuz, E. (2022). *Türkiye’de vergi harcamalarının sosyo-ekonomik açıdan incelenmesi ve seçilmiş OECD ülkeleri ile karşılaştırılması*. (Doktora Tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Yıldırım, A. E. (2023, 22 Mart). İthalat çözüm değil diyenler kırmızı ete ithalatla müdahale ediyor. *Tarım Dünyası*. Erişim adresi: <https://www.tarimdunyasi.net/2023/03/22/ithalat-cozum-degil-diyenler-kirmizi-ete-ithalatla-mudahale-ediyor/>
- Yıldırım, A. E. (2023, 11 Nisan). Türkiye koyun ülkesi mi, sığır ülkesi mi? *Tarım Dünyası*. Erişim adresi: <https://www.tarimdunyasi.net/2023/04/11/turkiye-koyun-ulkesi-mi-sigir-ulkesi-mi/>
- Yılmaz, E. (2020). Türkiye’de Thornthwaite iklim indislerindeki eğilimler. *Coğrafya Dergisi*, 40, 1–23.

Ek-1: İlgili Kanun Maddeleri

Kanun Maddesi	Kanun Metni
GVK Md. 23/2	“Aşağıda yazılı ücretler Gelir Vergisinden istisna edilmiştir: 2. ... Gerçek usulde vergilendirilmeyen çiftçilerin yanında çalışan işçilerin ücretleri;”
GVK Md. 86/1-a	“Toplama yapılmayan haller: 1. Tam mükellefiyette; a) Gerçek usulde vergilendirilmeyen zirai kazançlar;”
GVK Geç. Md. 76	“10.02.2005 tarihli ve 5300 sayılı Tarım Ürünleri Lisanslı Depoculuk Kanunu kapsamında düzenlenen ürün senetlerinin elden çıkarılmasından doğan kazançlar, 31.12.2023 tarihine kadar gelir ve kurumlar vergisinden müstesnadır. İstisna edilen bu kazançlar üzerinden 94’üncü madde kapsamında tevkifat yapılmaz. Münhasıran bu kazançlar için gelir vergisi mükelleflerince yıllık beyanname verilmez, bu kazançlar verilecek beyannamele dâhil edilmez.”
KDVK Md. 13/ğ	“Aşağıdaki teslim ve hizmetler vergiden müstesnadır: ğ) 5300 sayılı Tarım Ürünleri Lisanslı Depoculuk Kanununa göre düzenlenen ürün senetlerinin, ürün ihtisas borsaları ile Sanayi ve Ticaret Bakanlığı’ndan ürün senedi alım-satımı konusunda izin alan ticaret borsaları aracılığıyla ilk teslimi.”
KDVK Md. 13/ı	“Aşağıdaki teslim ve hizmetler vergiden müstesnadır: ı) Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı tarafından tescil edilen gübreler ve gübre üreticilerine bu ürünlerin içeriğinde bulunan hammaddelerin teslimi ile küspe (Türk Gümrük Tarife Cetvelinin 2303.10 tarife pozisyon numarasında sınıflandırılan nişastacılık artıkları ve benzeri atıklar ile 2303.30.00.00.00 gümrük tarife istatistik pozisyon numarasında sınıflandırılan biracılık ve damıtık içki sanayinin posa ve artıkları hariç) tam yağlı soya (Fullfat), kepek, razmol, balık unu, et unu, kemik unu, kan unu, tapyoka (Manyok), sorgum ve her türlü fenni karma yemler (Kedi-köpek mamaları hariç), saman, yem şalgamı, hayvan pancarı, kök yemler, kuru ot, yonca, fiğ, korunga, hasıl ve slajlık mısır, üçgül, yemlik lahana, yem bezelyesi ve benzeri hayvan yemleri (Yeşil ve kuru kaba yemler ve bunların pellet şeklinde veya mevsimsel ihtiyaçlara göre bir bağlayıcı kullanılarak veya kullanılmadan işlem görmüş olanları dâhil) teslimi;”
KDVK Md. 17/4-b	“4. Diğer İstisnalar: b) Gelir Vergisi Kanunu’na göre gerçek usulde vergiye tabi olmayan çiftçiler”
KDVK 17/4-h	“4. Diğer İstisnalar: h) Zirai amaçlı su teslimleri ile köy tüzel kişiliklerince köyde ikamet edenlere yapılan ticari amaçlı olmayan perakende içme suyu teslimleri, kamu kuruluşları, tarımsal kooperatifler ve çiftçi birliklerince yapılan arazi islahına ait hizmetler;”
KDVK Md. 17/4-t	“4. Diğer İstisnalar: t) 5300 sayılı Tarım Ürünleri Lisanslı Depoculuk Kanunu kapsamında düzenlenen ürün senetlerinin, 1’inci maddenin birinci fıkrasının (3) numaralı bendinin (d) alt bendi ile 13’üncü maddenin birinci fıkrasının (ğ) bendinde belirtilen işlemler hariç olmak üzere, ürün ihtisas borsaları ile Sanayi ve Ticaret Bakanlığı’ndan ürün senedi alım-satımı konusunda izin alan ticaret borsaları aracılığıyla teslimleri (Bu kapsamda vergiden istisna edilen işlemler bakımından 30’uncu maddenin birinci fıkrasının (a) bendi hükmü uygulanmaz.”

Ek-2: 2015-2022 Yılları Arasında Tüketici Fiyat Endeksi (2003=100)

TÜFE	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
(2003= 100)	269,54	292,54	327,41	393,88	440,50	504,81	686,95	1.128,45

Reel Tutar = x 100

